

M. Pintér Tibor

A bibliafordítás tudománya Bibliafordításról nyelvész szemmel

(Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan,
2023. 222 pp, ISBN 978-963-646-065-5)

Bodnár Ildikó

Miskolci Egyetem BTK, Modern Filológiai Intézet
Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék

E-mail: ildikobodnar@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0002-5405-1498>

A Károli Gáspár Református Egyetem, a L'Harmattan Kiadó és a Hermeneutikai Kutatóközpont közös kiadványaként jelent meg 2023-ban M. Pintér Tibor *A bibliafordítás tudománya – Bibliafordításról nyelvész szemmel* című könyve. A kötet a Hermeneutikai füzetek című sorozat 47. darabja. A tanulmányok 2019 és 2023 között íródtak és a mára jelentős számban és változatosságban ismert magyar nyelvű bibliafordítások fordítástudományi megközelítésével foglalkoznak. Különösen nagy hangsúly esik bennük a magyar anyanyelvű olvasók körében napjainkban leginkább elterjedt kanonikus fordításváltozatok kérdésére.

A finom ízléssel kialakított könyvfedélén – Jan van Eyck 1442-es festménye nyomán – a szobájában a Biblia olvasásába merült Szent Jeromost látjuk, lábá-

nál a jelképévé vált oroszlánnal. A legenda szerint Szent Jeromos kihúzta a tuskét egy sérült oroszlán talpából. Miután segített a vadállaton, az megszelídült és hűséges társa maradt a szentnek, egész nap a lába mellett pihenve. Szent Jeromost tartják a fordítók – és számos más szellemi foglalkozású személy – védőszentjének.

Könyvében M. Pintér Tibor a Biblia különböző korokban készült magyar fordításai közül azokat elemzi – részben számítógépes módszerekkel –, amelyeket a magyar nyelven beszélő hívő emberek jelenleg is forgatnak, mivel a kiválasztás fő szempontja éppen az volt, hogy napjainkban is olvasott fordítások legyenek, s hogy „a fordítás a mai nyelvhasználatot tükrözze” (149).

A 222 oldalas könyv az *Előszó* után tíz írást közöl; három tanulmány közülük tanulmánykötetekben, a továbbiak nyelvészeti folyóiratokban jelentek meg, illetve álltak a szerkesztés idején még megjelenés előtt. Az egyikük azóta itt, a *Fordítástudomány* hasábjain már napvilágot látott *Funkcionalizmus a bibliafordításban* címmel. A kötet *Közönséges nyelven nem közönségeset* címet viselő írása könyvrecenzió.

A bibliafordítások sajátosságai a fordítástudomány tükrében című első tanulmány (9–30) *Bevezetőjében* a szerző először a fordítástudományról szól. Az új tudományos diszciplína megszületéséről szóló bekezdéssel indít, ám szinte azonnal a régmúltra tér rá. Ciceró, majd Szent Jeromos fordítói hitvallását idézik a sorok. Sok kortársukkal ellentétben ők nem a szó szerinti, hanem a magyarázó, illetve a jelentést visszaadó fordítást tartották követendőnek.

Földünkön egyetlen könyvet sem fordítottak le az évszázadok alatt annyi nyelvre, illetve egy-egy nyelv annyi változatára, mint éppen a Bibliát. A bibliafordítások nyelvei kapcsán az első tanulmány azt írja, hogy „3658 nyelven vannak legalább Szentírás részletek”. Azaz nagyjából a nyelvek felén, lévén „7394 a nyelvek száma”.

A következő részben – a tartalom átültetésének fontossága mellett – szó esik arról is, hogy a szakrális szövegeknek, így a Bibliának a fordítása is hermeneutikai szempontból nézve nem csupán a tartalom közvetítése, hanem egyúttal annak értelmezése is. Majd a bibliafordítás négy korszakát mutatja be a leírás.

Az első tanulmány első részének *A bibliafordítás alapvető kategóriái* a címe; itt először a bibliafordítások *célcsoportjairól* szól a szerző. „A célcsoport kiválasztása, a célcsoporthoz való alkalmazkodás az elsődleges fordítási problémák közé tartozik” (13). A címzettek lehetnek pl. a gyerekek, a nők vagy éppen a hippik; a jelnyelvre történő fordítás esetén a siket közösségek tagjai.

Itt fogalmazódik meg a bibliafordítások igen fontos kívánalma: a *pontosság*, ami sokáig a szó szerinti fordítást jelentette. A pontosság mellett már korán kiemelt szempont lett az *érthetőségre való törekvés* is. Ezt segítik elő a lábjegyzetek, illetve a „bővített fordítás és a parafrázis”. A magyarázatokban gazdag fordítások hátránya, hogy nem eléggé olvasmányosak. Ugyanakkor viszont „kutatásra vagy elmélyülésre nagyon is alkalmasak” (15).

A szó szerinti fordítás esetében utal a szerző a szószerintiséget a végsőig fesztítő *konkordáns* (=következetesen együtthangzó) *fordításokra* is. Ez a fajta for-

dítás mint kíváncsiság a bibliafordításán kívül másutt nem merül fel, ám a bibliai szövegek szakrális jellegéből talán következik is egyes fordítók részéről az a törekvés, hogy egy adott szónak egy másik nyelvre való fordítása mindig azonos szóval történjen. A ragaszkodás végeredménye eléggé kétséges, hiszen ugyanazon szónak eltérő szövegkörnyezetekben – a szavak poliszémája következtében – a kiinduló nyelvben sem feltétlenül ugyanaz a jelentése, így szinte lehetetlen lesz az adott szót mindenütt az elsőként használttal lefordítani. A konkordáns fordításnak pedig éppen ez a lényege: „hogy a forrásnyelvi szónak mindig (azaz minden egyes előfordulásakor) ugyanaz a célnyelvi megfelelője legyen” (14). A *szakrális szövegek kapcsán* számos kérdés felvetődik, így az is, hogy az eredetinek fordítással történő „megváltoztatása” után „szent/szakrális/ihletett marad-e a szöveg” (16).

A tanulmányunk *A fordító és az olvasó értelmezései* című részében először a jelentésfajtákról van szó: a közismert denotatív, konnotatív, szituatív jelentések mellett a „szociokulturális közösségi jelentésről” is. Majd az átváltásokról, a szövegek műfaji, stilisztikai sajátosságairól, „stilisztikai adekvátaságáról”, az implicit tartalmakról és a szociokulturális vonatkozásokról beszél a szerző. Szól a kulturák eltéréseiről (a célközönségnek az eredeti hallgatóságtól egészen eltérő kulturális háttéréről), hogy csupán a felvetések néhány területét emelje ki a recenzens. „Épp a kulturális, vallási kötöttségek miatt a szakrális szövegek fordítása a fordítótól sajátos készségek és ismeretek meglétét feltételezi” – olvashatjuk (17).

Szólnak a sorok az *ekvivalenciának*, azaz a fordítási *egyenértékűségnek* a bibliafordítások során vizsgált különböző fajtáiról és jellemzőiről. A kulturális kötöttségeknek főként a befogadói közösségeket érintő problémái kapcsán kerül sor Eugene A. Nida munkásságának bemutatására, majd a *formális*, illetve a *dinamikus ekvivalenciát* értékeli a szerző. „A formális ekvivalencia nevezhető akár szó szerinti fordításnak is” (18). Ennek során a nyelvi jelek ekvivalenciába állítása a cél, pl. a főnévnek főnévvel, igének igével, szókapcsolatnak pontosan ugyanolyan szókapcsolattal történő fordítása. Mást tart fontosnak Nida a későbbiekben: „A dinamikus ekvivalencia alkalmazása... az eredeti szöveg fordító általi interpretációja, ...nem feltétlen jelenti a gondolatok pontos visszaadását” (21). (Ez az érv a módszer bírálatában is elhangzik.) Majd a hangsúly a fordításokban egyre inkább az eredetiben fellelhető pragmatikai vonatkozásokra tevődik. *Funkcionális ekvivalenciának* is nevezik a kutató nyomán ezt az egyenértékűség-fajtát, mert az újabb felfogás szerint a fordításnak a szövegek eredeti kommunikatív funkcióját kell visszaadni.

A denotatív mellett a sok helyen felbukkanó konnotatív jelentések, az explicit, de főként az implicit utalások fordítás által való közvetítése egyáltalán nem egyszerű feladat; az értelmezéseket az eltelt kétezer év, sőt annál is több idő is igen megnehezíti. A szövegek tagolásának problémáit viszont a korabeli íráskép maitól eltérő volta okozza, hiszen a szövegegységek elkülönítése, a központosítás, a kis- és nagybetűk használata az ősi szövegekben egyáltalán nem volt jelen (24).

A bibliai szövegek gyakran jelentkező – a befogadók számára igen lényeges – jellemzője azok archaikus volta. Itt Szalai András tanulmányát idézve a szerző

arról szól, hogy mi minden állhat a régies nyelvezethez való ragaszkodás háttérében: „A megszokás, ... az ismerős szövegek biztonságérzetet váltanak ki, az újak idegenségérzetet; a költői nyelvezet, emelkedett hangvétel, mint esztétikai élmény; a költői nyelvezet, emelkedett hangvétel azonosítása az ihletettséggel” stb. (25).

Felvetődik még egyes *bibliai szövegek szakszöveggé váló értelmezésének* lehetősége, s az, hogy a Biblia fordítói voltaképpen „a szak- és szépirodalmi fordítás határmezsgyéjén” járnak. „A Biblia a (szak)szövegek olyan típusa, amely esetében a tartalmat nemcsak a lexikális jelentés adja, hanem a kulturális háttértudás, az esztétikum, illetve a stílus által közvetített kulturális és eszmei tartalom” (28).

A második, szintén több részes írásában, amely az *Utak a bibliafordításban* címet viseli (31–44), *A fordítástudomány és a Biblia* fejezetcím alatt olvashatunk a fordítástudomány megszületéséről, ennek nyelvészeti háttéréről, és megfogalmazódik a bibliafordítás több kívánalma is: „A jó bibliafordítás összegzi a nyelvész és teológus felkészültségét, az írói kreativitást, a költő stílusérzékenységet, valamint a szociológus józanságát és a pszichológus empátiáját” (32).

A *Bibliafordítások főbb korszakairól* szólva írja, hogy azok a forrásnyelv(ek), a célnyelv(ek) és a fordítói stratégiák szempontjából különíthetők el (33). A négy korszak közül az első az i. e. 200–i. u. negyedik századig, a második az i. u. negyedik századtól kb. 1500-ig, a harmadik pedig a reformációtól a huszadik század 60-as éveig tart. A harmadik korszak kapcsán olvashatunk az 1500-as évektől egyre nagyobb számban megjelenő vernakuláris nyelvű Bibliákról; a középpontban itt Luther műve áll, ám közismert, hogy ebben az időszakban születnek meg Károli Gáspár, illetve Káldi György teljes magyar bibliafordításai is. A száz éve sem tartó új szakaszt többek között „a fordítástudomány önálló tudománnyá válása... és a bibliafordítások módszertani megújulása” jellemzi (36). A bibliafordításoknak és az érintett nyelveknek a száma egyre nő: a tizenkilencedik század elején még csak 70 nyelvre fordították le a Bibliát, 2005 táján már 2500 nyelv kerül említésre, melyeken a Biblia olvasható.

A *Néhány elmélet a bibliafordításban* fejezet három részre tagolódik. A *XX. századi fordulat* részben ír M. Pintér Tibor Nida legkorábbi, formális, majd dinamikus ekvivalencia-felfogásáról, a folytatásban pedig szól a dinamikus ekvivalenciának *funkcionális* (funkcióorientált) *ekvivalenciává* való alakulásáról. A forrásnyelvi, azaz a héber, arámi, görög és latin primér szövegekkel azonos hatás elérésének a kívánalma helyére – ez utóbbit ma már lehetetlen lenne vizsgálni – itt az azonos kommunikációs szándék követelménye lép. A pragmatikai tartalom felismerése igen fontos, ám gyakori, hogy ennek érdekében a fordító túllép szerepkörén és értelmezővé válik. A bírálatokban is ez – vagyis a fordítónak az eredeti rovására történő túlságosan erős beavatkozása a fordított szövegbe – kap nagy hangsúlyt. Ugyanakkor a funkcionális ekvivalencia több új elmélet létrejöttét is segítette.

A *Modern kori elméletek a bibliafordításban* című rész szól az Ernst-August Gutt nevéhez kapcsolódó *relevanciaelmélet*ről. Az eredeti szöveg üzenetét „csak az olvasó ismereteihez mérten lehet közvetíteni”. A fordító segítheti az olvasót a két-

értelműségek kerülésével, pl. a poliszémia és az implicit utalások feloldásával. Fontos, „hogyan az elért kontextuális hatás és a feldolgozásba fektetett erőfeszítés optimális egyensúlyban legyen”, azaz a szöveg releváns legyen az olvasók számára (41).

A relevanciaelmélet bírálataként is értelmezhető a 80-as években német nyelvterületen kialakult *Skopos-elmélet*. A Skopos-elmélet (Skopostheorie) elnevezés a *szkoposz* görög szót tartalmazza, jelentése *cél, szándék*. Lényege pedig, hogy „a fordítók... a célnak megfelelő szöveget hozzák létre”, miközben „...a fordítóknak figyelemmel kell lenni a célközönség kulturális, vallási és szociológiai kontextusára” (42).

A harmadik rész kérdés formájában megfogalmazott címét követően – *Út az egységesség felé?* – először a bibliafordítások diverzifikálása kapcsán azt vizsgálja M. Pintér Tibor, hogyan jöhetett létre a Magyarországon tapasztalható igen nagyszámú, egymástól is erősen eltérő bibliafordítás. Az okok egyike a felekezeti különbségekben rejlik. A másik okot a lezajlott revíziók, újrafordítások jelentik. S hogy mi teszi szükségessé a Biblia revízióit, újrafordításait? Ezt a következők indokolhatják: 1) fordítási hibák; 2) félreérthető szóhasználat; 3) teológiai, stilisztikai vagy lexikai inkonzisztencia (következetlenség); 4) nehézkes fogalmazás; 5) nyomdatechnikai hiányosságok; 6) sajtóhibák (42). A hibákat korrigálni kell. Végül – napjainkban – az eltérő fordítói stratégiák is szerepet játszanak benne. Arra a kérdésre, hogy hátrány-e az eltérő fordítások jelenléte, a szerző válasza a következő: „A sokféleség önmagában nem hátrány”. A tanulmány befejező mondatában pedig ez áll: „A hit megerősítésének sok formája létezik: az isteni útmutatás pedig épp a fordítások különbözősége miatt értelmezhető annak komplexitásában” (43).

A kötet harmadik írásának a címe: *Korpuszok a bibliafordításban mint a lexikológiai vizsgálatok eszközei* (45–62). Fontos téma, hiszen a bibliai szövegekből létrehozott *párhuzamos korpuszok* új felismerésekhez vezethetnek.

A bevezető fejezet ismételten szól a napjainkban Magyarországon használatban lévő Bibliák változatosságáról. A diverzifikálódáshoz vezető okok között ismét találkozunk az eltérő fordításelméletek egymás mellett élésével is (47). Ami az online hozzáféréseket illeti, a tanulmány 47., majd 49–52. oldalain – a *Korpuszok* és a *Párhuzamos korpuszok és a Biblia* fejezetcímek alatt – egy egész sor szoftvert ismerünk meg, többek között a *Párhuzamos Bibliaolvasót*, a *Massively parallel corpus: the Bible in 100 language* korpuszt és egy bibliaipárhuzamosításra is alkalmas programot, amely a *Paratext* nevet viseli. Olvashatunk még az *Egyesített Bibliaolvasóról* és a *Szentírás.hu* szoftverről.

A *korpuszok* nem egyszerűen „szövegek gyűjteményei”, hanem speciálisan feldolgozott szövegek, melyek a „szokásos” bibliográfiai és szövegszerkezeti utalásokon kívül a szókincsüket illetően részletes grammatikai (morfológiai, morfoszintaktikai, szintaktikai) jelölésekkel – ún. nyelvészeti annotációval – is rendelkeznek, s különféle szó-, illetve morfémaalapú keresést tesznek lehetővé.

A tanulmány ötödik része – *Néhány gondolat a bibliafordításról* – többek között az *egyszerű nyelvű bibliafordításoknak*, az ekvivalens nélküli lexikának, az idiomatikus egységeknek a kérdéseit tárgyalja. A Biblia – mint kulturális, szakrá-

lis szöveg – mind a fordítónak, mind pedig a befogadónak igazi kihívást jelent. Az 54–57. oldalakon egyfajta összegezését kapjuk a Bibliát fordítók előtt álló feladatoknak.

A befejezésben a Paratext program jellemzőiről szól a tanulmány, *Paratext és kitekintés* címmel. A rész szakmaisága, szófordulatai időnként túlmutatnak a recenzíót író számítógépes ismeretein. De megfogalmazódik itt egy minden nehézség nélkül megérthető és sokak által egyértelműen támogatható gondolat is: „A Károli Gáspár Református Egyetemen működő projekt céljaként elkészítendő *EBO – Egyesített Bibliaolvasó* éppen a párhuzamos szövegekre építve teszi majd lehetővé a különböző biblikus felekezetek (római katolikus, református, evangélikus, zsidó, metodista, baptista, adventista) tagjai számára egymás napi igéjének követését, egyszersmind elmélyültebb kutatás véghezvitelét” (59).

Az *Online bibliaolvasók szerepe és terminológiai megoldások keresése a bibliai konkordanciakészítésben* a címe negyedik írásnak (63–79). A *Bevezetés* a digitális térbe helyezett magyar nyelvű bibliafordításokkal kapcsolatos feladatokat vázolja. A *Magyar nyelvű bibliafordítások* fejezet első gondolata a Biblia különleges jelentőségére hívja fel a figyelmet, hiszen az felfogható „szellemi-történelmi, vagy éppen fordítói-nyelvészeti, legfőképpen pedig vallási-teológiai szempontú” alkotásnak is (63). Ismét megjelennek a *fordítás*, az *újrafordítás*, a *fordítási revízió*, *revideálás* már korábban is emlegetett fogalmai. „Az újrafordítás és a revideálás közti talán legfontosabb különbség, hogy az újrafordítás a forrásnyelvi műre támaszkodik, a revideálás, revízió pedig valamely célnyelvi fordítást akar módosítani” (112–113).

Szó van a szakrális nyelv, a köznyelv és a szaknyelv más helyen is felvetett különbségeiről; ezekről a 64–65. oldalon olvashatunk. A Biblia nyelvének „szaknyelvi mivoltát erősíti a stílus (sőt a stílusok) sokfélesége és gazdagsága és a tematikus-kulturális kötöttség” (65). S mi teszi „szentté” a szövegeket? Nagymértékben a használat teszi azzá, olvassuk a válaszban.

Az *Online olvasók egy lehetséges elemzési kerete* cím alatt több internetes elérhetőség szerepel. A *Konkordanciák* fejezetben a konkordanciaprogramok készítésének technikájáról és ennek a magyar morfológia miatt jelentkező buktatóiról esik szó. Elsőként arra hívja fel a figyelmet, hogy – mivel a konkordanciák angol forrásokra mennek vissza – adódhat probléma a megfelelő angol lexémákkal való egyeztetések során is. A magyar morfológiai rendszerben mutatkozó szabálytalanságokra egyenként oda kell figyelni. Például az ún. tőalternációkra: *eszik – evő, jó – jobb*; a jellegzetes szuppletív formákra: *van – lesz, sok – több*; a homonimák eseteire: *hisz¹ – hisz² – hisz³, pusztá¹ – pusztá²* stb. És ügyelni kell a kis- és nagybetűs írásra, a szóhatárookra, sőt az olyan szókapcsolatokra is, amelyek elemei közé a magyarban további szavak ékelődhetnek be: *törbe fog/akar/tud csalni* (76).

A Bibliában található szavak jelentésének értelmezése és maga a konkordanciakészítés nem egyszerűen nyelvészeti-informatikai feladat, teszi hozzá a szerző, hanem egzegetikai, azaz a Bibliához kapcsolódó teológiai vállalás is. Ezért is áll az összegezésében az a megállapítás, hogy a bibliafordítások jellemzőinek mélyebb

feltárásán túl „a konkordanciák hasznosak lehetnek a teolingvisztikai-terminológiai kutatások, egyértelműsítések kapcsán is”, illetve, hogy ezek „komplexxebb tehetik a nyelvészeti és hermeneutikai kutatásokat” (77).

A konkordancia szó jelenti először a Szentírás *szavainak* és azok lelőhelyének *ábécébe rendezett gyűjteményét*, másodsor pedig a számítógépes korpuszok központi grafikai elemeit. A konkordanciák jelentősen segítik a fordítót, de segítséget nyújthatnak a laikus olvasóknak is, mivel „egy-egy szó szöveggörnyezetét és pontos bibliai helyét is megadják” (70). A modern konkordanciák a szavak és szókapcsolatok jelentésének pontosításában nagyon sokat segítenek.

Az előbbi tanulmányhoz hasonlóan az ötödik írás is – *Online segédletek a magyar nyelvű bibliafordítások olvasásához* – a számítógépes feldolgozásokkal foglalkozik, alkalmazásuk példáit nyújtja (80–102). A tanulmány első két alfejezete a bibliafordítások kérdését, ezen belül a revízió problémáját állítja a középpontba.

A *Nehézségek a szövegpárhuzamosításban* fejezet ennek a műveletnek az eredményeit (és nehézségeit) vázolja; a középpontba ismét az online eszközök kerülnek. Megtalálhatók a fejezetben a *Párhuzamos Bibliaolvasó* adatai, és szó van az összehasonlító korpuszok és a párhuzamos korpuszok eltérő jellemzőiről és feladatairól, s azokról az előmunkálatokról is, amelyet el kell végezni, hogy egy-egy program hibátlanul működjön (87). A *Korpuszok és olvasók* fejezetben szól a szerző a keresés és a lekérdezés feltételeiről, megemlít egészen korai (a 13. században készült) konkordancialistákat, majd egy mai angol nyelvű listát is megismerünk és a program működését közvetlenül is látjuk.

Az egymás mellé helyezett szövegek nem adnak korpuszt, az annotált korpuszok jelentősége viszont igen nagy. Ismereteseek párhuzamos bibliakorpuszok, ezeket ld. a 89–90. oldalakon. A kutatás szempontjából igazán hasznosak akkor lennének ezek a helyek – írja a szerző – ha osztott képernyőn egyszerre jelennének meg a különféle Bibliákban olvasható szövegrészek, amire egyébként szintén van már példa. A keresés az igeversek száma alapján történhet, de vannak szóalapú korpuszok is.

Az *Olvasók a fordítás segítségéhez* cím alatt nyolc online helyet és egy tanulmányt is bemutat a szerző, ahol számos párhuzamos szöveget egymás mellé helyezve, illetve nyomtatott formában is követhetünk, leírásuknak egy-egy fejezet-részt szentelve. A *BibleGateway*-t tanulmányozva rácsodálkozhat az olvasó a legkülönbözőbb nyelveken feltett Bibliák számosságára, és könnyű megtalálni a három magyar fordítást is. Egyes változatok meghallgatására is lehetőség van. A *GlobalBible*-hez kapcsolódó internetes hely egy egész sor, az olvasást segítő fontos funkcióval rendelkezik (betűméret állítása, másolási lehetőség stb.). A legújabb a programok közül a Károli Gáspár Református Egyetemen kifejlesztett *Egyesített Bibliaolvasó (EBO)*, amelynek bővítése folyamatos, s amely „még teljesebb bibliaértelmezést tesz lehetővé” (99).

Az *online jövője* záró fejezet utal arra, hogy az új technológiának pl. a nyelv-tanulás kapcsán is nagy jövője van, majd ismételtén ennek a fordítástudomány és különösen a bibliakutatás számára nyújtott előnyeiről beszél. Ilyenek pl. a forrá-

sokhoz, a különféle kiegészítő anyagokhoz való eljutás is. Ám a mindennapoknak a Biblia olvasásában szívesen elmélyedő embere is sokat nyer ezekkel a programokkal.

A *Funkcionalista megközelítések a magyar nyelvű bibliafordításokban* a kötet hatodik és leghosszabb tanulmánya (103–136). A munka a *Bevezetést* követően öt nagyobb fejezetre tagolódik.

A *Néhány gondolat a magyar nyelvű bibliafordításokról* fejezetben tizenhét magyar nyelvű bibliafordítás osztályozását látjuk táblázatba foglaltan (104); a szerző Szalai András kategóriáit idézi. A Bibliák a „régiség” – „modernség”, illetve a „kifejezetten formahű fordítás” – „kifejezetten értelmező fordítás” mint lehetséges végletek között jelennek meg. A felsorolt Bibliák közül a későbbi vizsgálatokban hat szerepel, kiegészítve őket az angol nyelvű *New King James Bible* sorainak az idézésével.

A *Funkcionalista elméletek a fordításban* fejezetben először a Bibliák felsorolásával találkozunk, ezután a már vázolt elméleti anyag új szempontú bemutatását találjuk. Fontos, hogy nem lehet egyenlőségjelet tenni a nida-i, azaz a dinamikusból „kinövő” funkcionális ekvivalencia korszaka és a funkcionalista megközelítés közé: „Nidánál és követőinél a funkcionális fordítás a forrásnyelvi szöveg funkcióinak visszaadására, a célnyelvi újratерemtésre támaszkodott, az ezt meghaladó funkcionális irányzat a fordítás működőképességében, a célnyelvi közösségben kiváltott hatásokra támaszkodik” (107). Itt a szövegek egymással *adekvát*, azaz egymásnak megfelelő volta kap hangsúlyt. Funkcionalista törekvések jelennek meg mind a *szkoposz*-, mind pedig a *relevanciaelméletben* (108).

A *modern kori bibliafordítások lenyomata – Kritikai kitekintés* részben folytatódik a fordításelméleti elemzés. Nidánál a következő években egyre inkább a fordítás céljára került a hangsúly. Ezt érzékelteti az idézet is: „A funkcionalista megközelítés alapelve a célnak történő megfelelés” (123), amihez a célcsoport ismerete is elkerülhetetlen. Ez a törekvés egyre egyértelműbben lesz jelen a szkoposzelméletben, melynek a kritikáját viszont a 125. oldaltól kezdődően találjuk.

A Bibliák nyelvének változásait követhetővé tevő, az azonos bibliai részleteket egymás alatt párhuzamosan feltüntető táblázatok egy része (három táblázat) az első elméleti fejezetben van, többségüket (hét darabot) *A modern kori bibliafordítások lenyomata* című fejezetben találjuk. A fordításokban a szerző egyenként mutat rá a biblikus hang jelenlétére, illetve a modern fordításoknál a szekuláris nyelvhasználatra, a formális ekvivalenciát követő fordításoknál a szószerintiségre, míg a dinamikus ekvivalenciánál az eredetitől eltávolodó, túlságosan szabad fordítási megoldásokra. Az egyszerű fordítású Bibliáknál pedig éppen a túlzottan egyszerűsített, ám a magyarázatok miatt mégis a legterjedelmesebb megoldásokra. Nézzünk két példát!

Az első példa az utolsó előtti táblázat anyagából való és az angol nyelvű Bibliában található „*And whatever he does shall prosper*” mondat hat magyar megfelelőjét elemzi. A példát a Zsoltárokból idézi M. Pintér Tibor (Zsolt 1, 3). Itt a mondatok megjelölt része alkalmas mind a szókincs, mind az igeidők használatá-

nak a vizsgálatára. A mondatnak szókinsz dolgában a szinonimák használata révén öt különböző magyar megfelelője is van. Ezek a következők: 1. „*És minden munkájában jó szerencsés léssen*” (RKG=Revideált Károli Gáspár); 2. „*Boldogul minden dolgában*” (KNV=Káldi-Neovulgáta); 3. „*Siker koronázza minden tettét*” (SZIT=Szent István Társulat); 4-5. „*Minden sikerül, amit tesz*” (ÚF=Magyar Bibliatársulat fordítása és RÚF=Revideált Új Fordítás esetén azonosak); 6. „*Bizony, felvirágzik keze alatt minden, amibe kezd*” (EFO=Egyszerű fordítás). A grammatikai forma – az igedő használata – is lényeges. Az elemzés kapcsán kiderül, hogy egyedül a revideált Károli szöveg őrizte meg a jövő időt és azt az eredeti értelmet, hogy az emberek sikere – az Úrnak tetsző életük következményeként – a jövőben valósul meg.

A második példaszor a tizedik táblázatból való, ahol az derül ki, hogy az ismételt és kötőszó elhagyása miatt az idézett szöveg sokat veszít rituális jellegéből és stilisztikai hatásából. A változtatás – bár látszólag a formára vonatkozik – a tartalmat is erősen érinti. (A *poliszindeton* (kötőszóhalmozás), tudjuk, ősidők óta igen fontos retorikai-stilisztikai eszköz.)

Az *Egy tágabb értelmezési keret lehetőségei* befejező fejezet az újabb évtized kutatóinak felsorolását, kutatásaik vázlatát adja. Sokan ragaszkodnak a Nida-felállította dichotómiák valamelyik „modernizált” változatához (129). Egy nyolc pontból álló felsorolás a fenti kereteket kitágító Sebastian Floor 2007-es modelljét idézi. M. Pintér Tibor úgy gondolja, hogy a Floor által jelzett vizsgálatok a számítógépen tárolt, annotált elemekkel kivitelezhetőek (kulcsfogalmak, konkordáns szóhasználat stb.).

A hetedik írás recenzió Lanstyák István könyvéről, *Közönséges nyelven nem közönségeset* címmel (137–144). Azért kerülhetett a tanulmányok közé, mert a Lanstyák István-kötet „*Az Istennek könyve közönséges nyelven*” írásainak témája szintén a magyar nyelvű bibliafordítások nyelvi elemzése. Ráadásul a szerző nemcsak a könyvre reflektál, hanem itt is több általános, a fordítástudományt érintő gondolatát közli.

A nyolcadik, *A nyelvtechnológia lehetőségei néhány magyar nyelvű bibliafordítások lexikális elemzésében* című tanulmány (145–177) sokoldalúan, példák sorával mutatja be a nyelvtechnológiának, itt a *SketchEngine*-programnak a kutatásokban való felhasználását.

A tanulmány a *Bevezetés* után *A szoftver* című fejezetben ír azokról a lehetőségekről, amelyek az új program révén főként a lexikográfiával foglalkozó szakemberek előtt megnyílnak. Ezután a *Bibliafordítások* című részben ismertetés következik a vizsgált magyarországi Bibliák fordításának történetéről, létrejöttük körülményeiről, az olvasók felé való nyitásról (150). Mindegyik fordítás esetében felmerül a hagyományokhoz való ragaszkodás, illetve az újítás kérdése. Összesen hat, ma is használatban lévő Biblia sorsának alakulásáról kapunk képet a 149-től a 157-ig terjedő oldalakon. A *Nyelvhasználat* fejezet oldalain olvashatunk – Fabiny Tibor sorai alapján – a szakrális szöveg legfőbb ismérveiről. „Önmagát isteni ihletettségűnek tartja; az isteni kinyilatkoztatás hordozója; kódolt, rejtett, „titkos”

tartalmat, üzenetet hordoz, amely értelmezése nem egyértelmű; értelmezése avatott (ihletett) közvetítőt kíván” (158).

Ezután ismerteti a szerző *A kutatás keretei* fejezetben (160) a SketchEngine programnak a saját maga által is használt területeit. Az elemzések a *Fókuszban az adatok* részben olvashatók. A vizsgálatok sora az előző tanulmányban megismert Bibliák közül négynek (SZIT, KNV, ÚF és RÚF) és mellettük még két továbbiak, az ÚRK (Újjonnan Revideált Károli-Biblia) és a KIF (Kecskeméthy Csapó István Bibliája) a feldolgozására terjedt ki. Az elemzést lehetővé tevő program az említett SketchEngine címet viseli; a szövegfeldolgozó algoritmusokat saját programmal is kiegészítette M. Pintér Tibor. A szoftver az alábbi elemzéseket végezte el: 1) konkordancia-elemzés; 2) szógyakoriság-vizsgálatok; 3) kulcsszavak kikeresése és gyakorisági listákba rendezése; 4) és 5) kollokációk és kombinációk vizsgálata a szókörnyezetekben.

A táblázatok a hat vizsgált bibliafordítás vonatkozásában megadják szókincsük nagyságát is. Ez a kutatás számszerűsíti például azt az ismert tényt, hogy a katolikus Bibliák hosszabbak, szószámuk nagyobb, mert ezek közlik több ún. apokrif avagy deuterokanonikus könyv/irat szövegét is. Egy másik adat a hibákra vonatkozik, ezekből csak egészen keveset mutatott ki a program. Majd megtaláljuk a leggyakoribb 2-tagú elemek táblázatait, a legalább százszor előforduló elemek szerepeltetésével. A legtipikusabb bibliai szavak, avagy terminusok (168) után még az írásváltozatokról olvashatunk; ezek a tulajdonneveknél jelentkeznek. Az eredmények itt is táblázatok formájában követhetőek. A szerző megállapítja, hogy a gépi feldolgozásnak köszönhetően „a szövegeknek olyan tulajdonságai válnak láthatóvá, amelyek emberi szemmel, olvasás közben csak nehezen lennének észrevehetőek” (172–173).

A kilencedik tanulmány címe: *Modern fordításelméletek lehetőségei a bibliafordításokban* (178–209). A *Néhány gondolat a magyar nyelvű bibliafordításokról* című fejezetben a szerző részben az ekvivalenciák rövid, vázaltszerű áttekintését nyújtja, részben pedig ismételten felhívja olvasói figyelmét az online elérhető egyesített bibliaolvasókra. Segítségükkel ki-ki maga is összehasonlíthatja a bibliai helyek fordításait, megkeresheti a saját maga számára legmegfelelőbb nyelvezetű, stílusú alkotást.

A *Funkcionalista elméletek a fordításban* című második részben ismét feltűnik az oldalakon a párhuzamos szövegeket felvonultató táblázatok és a funkcionális elmélet bírálata, illetve az *Egy tágabb értelmezési keret lehetőségei* című befejezésben a Sebastian Floor alkotta modell bemutatása.

A kötet befejező, tizedik tanulmánya *Néhány gondolat a bibliafordítás kétpólusúságáról* címen olvasható (201–220). *Pólusok, Kritikai kitekintés és Eszköz a megvalósításhoz* az írás egyes fejezeteinek címe. M. Pintér Tibor itt is felhívja a figyelmet a különböző fordítások megtekintésének lehetőségére az Egyesített Bibliaolvasó, illetve a Szentírás.hu internetes helyeken.

A *Pólusok és a Kritikai kitekintés* című fejezetben a két pólust a formális, illetve a funkcionális ekvivalencia (a kötött és a szabad fordítás) jelentik, a fordítások

ezen a kontinuumon helyezkednek el. Az elméletek száma a huszadik században gyarapodott, ezekhez jellegzetes fordítói stratégiák társulhatnak. Egy fordítás akár többféle fordítási stratégiát is magáénak mondhat. A kétpólusosságot Sebastian Floor töri meg a maga már említett nyolc nyelvi egységet vizsgáló négyes rendszerével (219). A tanulmányok jellemzője a gazdag merítés a szakirodalomból, a bibliográfiák hosszú oldalakra terjednek.

Tanulásként levonhatjuk, hogy a fordítástudomány fejlődése nagyon sokat köszönhet a Bibliának és a bibliakutatóknak, és ez igaz megfordítva is. A magyar nyelvű tudományosság is valószínűleg hasonlóan alakul majd: a bibliakutatás nálunk is ösztönzően hathat a fordítástudomány fejlődésére és a fordítástudomány egyre inkább helyet kap a bibliakutatásban.

Igen figyelemre méltó a mű kapcsán az online eszközöknek a kutatásokba való bevonása, illetve a Bibliát olvasó embereknek való ajánlása, történjen ez akár egy-egy bibliai idézet pontos helyének a megkeresése miatt, akár a párhuzamos olvasás szándékával. A könyv a fordítást oktató tanároknak, fordítóknak, bibliakutatóknak éppúgy ajánlható, mint tanulmányaikat folytató bölcész, vagy még inkább teológus hallgatóknak.